

ТЕНДЕНЦІЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

І. І. ДОЛЖЕНКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри оподаткування і страхування
**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
e-mail: dol.inna@mail.ru

Анотація. Аграрна політика зазнає постійних змін, що потребує подальших досліджень оцінки діючих механізмів бюджетно-податкових важелів фінансового механізму державного регулювання розвитку галузі та їх корегування відповідно до сучасних тенденцій шляхом аналізу основних трендів розвитку бюджетно-податкового стимулювання виробників сільськогосподарської продукції в Україні, країнах Європейського союзу та ОЕСР.

Бюджетно-податкові важелі стимулювання сільського господарства варто розглядати, перш за все, як складову фінансового механізму управління розвитком підприємств галузі, яка через використання двох взаємодоповнюючих компонентів дає змогу здійснювати державну підтримку галузі залежно від фази економічного циклу, в якій вона перебуває.

Для оцінки рівня державної підтримки галузі організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) використовує показники, які базуються на порівнянні внутрішніх цін на продукцію сільського господарства зі світовими цінами.

Проведена оцінка рівня і заходів державної підтримки вітчизняного сільського господарства свідчать про недостатній їх рівень і стійку динаміку скорочення заходів як прямої, так і непрямої підтримки.

Державна підтримка повинна здійснюється не лише через фінансування бюджетних програм, а й шляхом забезпечення виробникам внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію на рівні світових.

Ключові слова: сільське господарство, бюджетно-податкові важелі, оцінка підтримки виробників сільськогосподарської продукції; оцінка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції (CSE); оцінка сукупної підтримки сільського господарства (TSE)

Актуальність. Одним із найважливіших питань сьогодення є розбудова фінансової системи, яка повинна сприяти розвитку галузей економіки та забезпечувати зростання добробуту громадян. Створення ефективного фінансового механізму держави визначається правильним вибором стратегічних та поточних цілей бюджетно-податкової політики,

оптимальним вибором інструментів державного впливу щодо досягнення конкретних результатів.

Головне значення у забезпеченні розвитку сільського господарства України, як однієї з основних галузей економіки, є застосування бюджетно-податкових важелів стимулювання, що й зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі бюджетно-податкового регулювання вітчизняного аграрного сектору та пошуку його оптимальних параметрів присвячені праці багатьох науковців, а саме: О. Бородіної, А. Діброви, М. Демяненка, С. Кваші, І. Кобути, Л. Тулуша та інших. Але в умовах, коли Україна у вересні 2014 р. ратифікувала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом і розпочала її реалізацію, ця проблема постає у новому форматі. Першим кроком стала розроблена Міністерством аграрної політики і продовольства України «Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр.», затверджена наприкінці 2015 р, де в контексті бюджетних обмежень уряд зосереджує увагу на дерегулюванні й лібералізації в галузі. Одним із кроків її реалізації є повне скасування закупівель пшениці для державних запасів протягом сезону 2015/16 років. Кількість програм фінансової підтримки скоротилася з 32 в 2014 р. до 19 у 2015 р. Отже, аграрна політика в умовах євроінтеграції зазнає постійних змін, що потребує подальших досліджень оцінки діючих механізмів бюджетно-податкових важелів фінансово механізму державного регулювання розвитку галузі та їх корегування відповідно до сучасних тенденцій.

Мета дослідження – визначення тенденцій розвитку бюджетно-податкових важелів підтримки сільськогосподарських виробників в Україні та обґрунтування напрямів їх спрямування.

Матеріали і методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження було використано такі методи: емпіричного дослідження, абстрактно-логічний, економіко-статистичний, логічний, графічний.

Основними джерелами даних були офіційні матеріали Державної служби статистики України, статистичні дані Організації економічного співробітництва і розвитку, наукові напрацювання провідних вчених, власні аналітичні напрацювання автора.

Результати дослідження та їх обговорення. Україна багата ресурсами для сільського господарства, зокрема родючими орними землями, і, як наслідок, стала одним з найбільших у світі експортерів зернових і рослинної олії. За даними ФАО, у 2009–2014 роках країна експортувала в середньому за рік 7,5 млн т пшениці й 2,8 млн т соняшникової олії. Несприятливі політичні та економічні події в Україні призвели до скорочення реального ВВП у 2015 р. на 9,9 %, рівень річної інфляції виріс до 43,3%. Сільське господарство становить понад 11 % ВВП і забезпечує робочими місцями 17,6 % від зайнятого населення. Але майже одна третина населення України проживає в сільській місцевості,

де є стійкі тенденції швидкого старіння, високого рівня безробіття і низького рівня доходів.

Обсяг продукції сільського господарства скоротився на 4,8% в 2015 р., переважно через менш сприятливі погодні умови, порівняно з 2014 р. При цьому великі й середні підприємства генерують 66,1 % загального обсягу сільськогосподарської продукції, решта йде від виробництва на малих і мікропідприємствах. Крім того, протягом аналізованого періоду сільське господарство зайняло провідні позиції в експорті продукції, який становить більш ніж 38 % у структурі експорту країни (рис. 1).

Бюджетно-податкові важелі є важливими елементами механізму впливу держави на економічні процеси. В широкому розумінні вони здійснюють подвійний вплив на розвиток аграрного сектору: податкові механізми вилучають накопичені кошти, які за допомогою бюджетних механізмів перерозподіляються та повертаються домогосподарствам, збільшуючи їх доходи задля підвищення купівельної спроможності, та підприємствам галузі, стимулюючи їх розвиток і розширення виробництва.

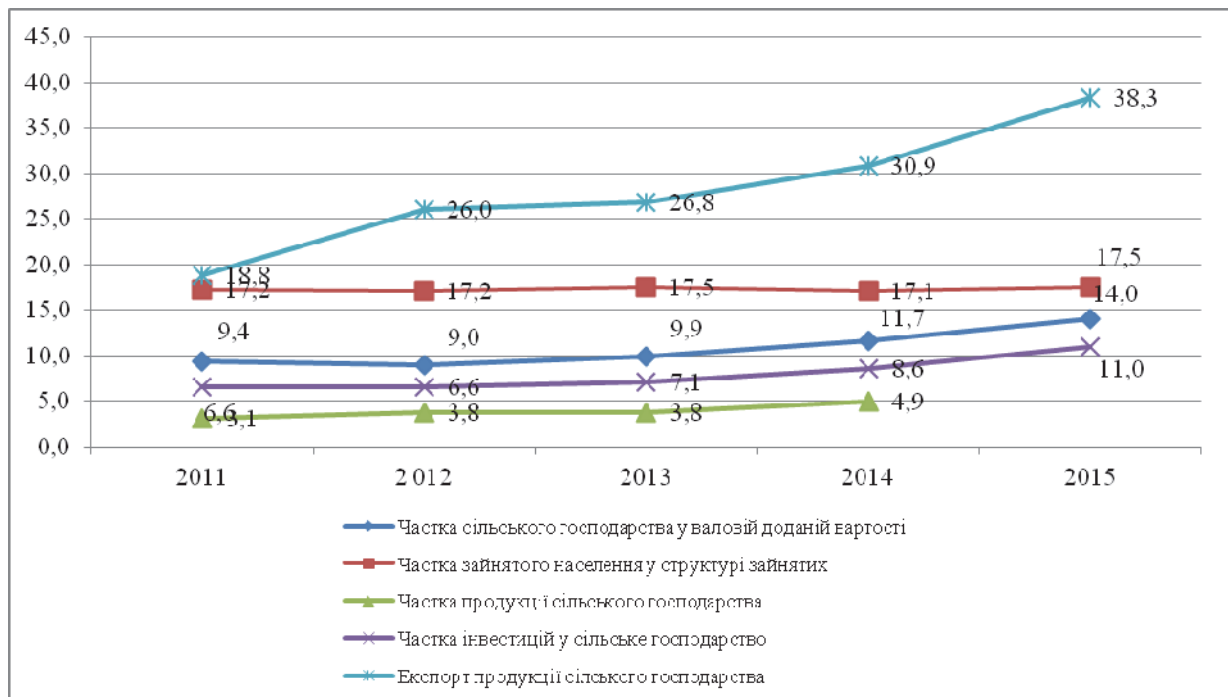


Рис. 1. Роль сільського господарства в економіці України, %

Водночас, єдиного трактування сутності бюджетно-податкових важелів регулювання розвитку сільського господарства не визначено. Так, Н. А. Шикіна та І. В. Мамонтова [1] розглядають бюджетно-податкові важелі в макроекономічному аспекті як засоби дії відповідних методів бюджетно-податкової (або фіскальної) політики, регулювання як сукупного попиту, так і сукупної пропозиції. Таке трактування не дає змоги визначити склад і значення бюджетно-податкових важелів для конкретної галузі економіки, визначаючи тільки їх макроекономічну роль.

Боронос В. Г. [2] розглядає бюджетно-податкові важелі як інструменти реалізації бюджетно-податкової політики, за допомогою яких органи державної влади можуть впливати на формування й використання фінансового потенціалу держави. До групи бюджетних важелів відносять бюджетні видатки і бюджетний дефіцит, а до податкових – пільги, ставки, санкції. Але таке визначення не передбачає використання бюджетно-податкових важелів для стимулювання підприємницької діяльності.

Григораши О. В. визначає бюджетно-податкові важелі як сукупність інструментів впливу держави на розвиток підприємництва з метою регулювання господарської діяльності та нарощування бюджетних доходів [3], що дозволяє розглядати їх дію на макрорівні.

З огляду на вищевикладене вважаємо, що бюджетно-податкові важелі стимулювання сільського господарства варто розглядати, перш за все, як складову фінансового механізму управління розвитком підприємств галузі, яка через використання двох взаємодоповнюючих компонентів дозволяє здійснювати державну підтримку галузі залежно від фази економічного циклу в якій вона перебуває. Це може реалізуватися або шляхом здійснення прямого бюджетного інвестування або через застосування податкових важелів, що дає змогу скоротити прямі бюджетні витрати. Формалізовано складові бюджетно-податкових важелів наведено на рис. 2.

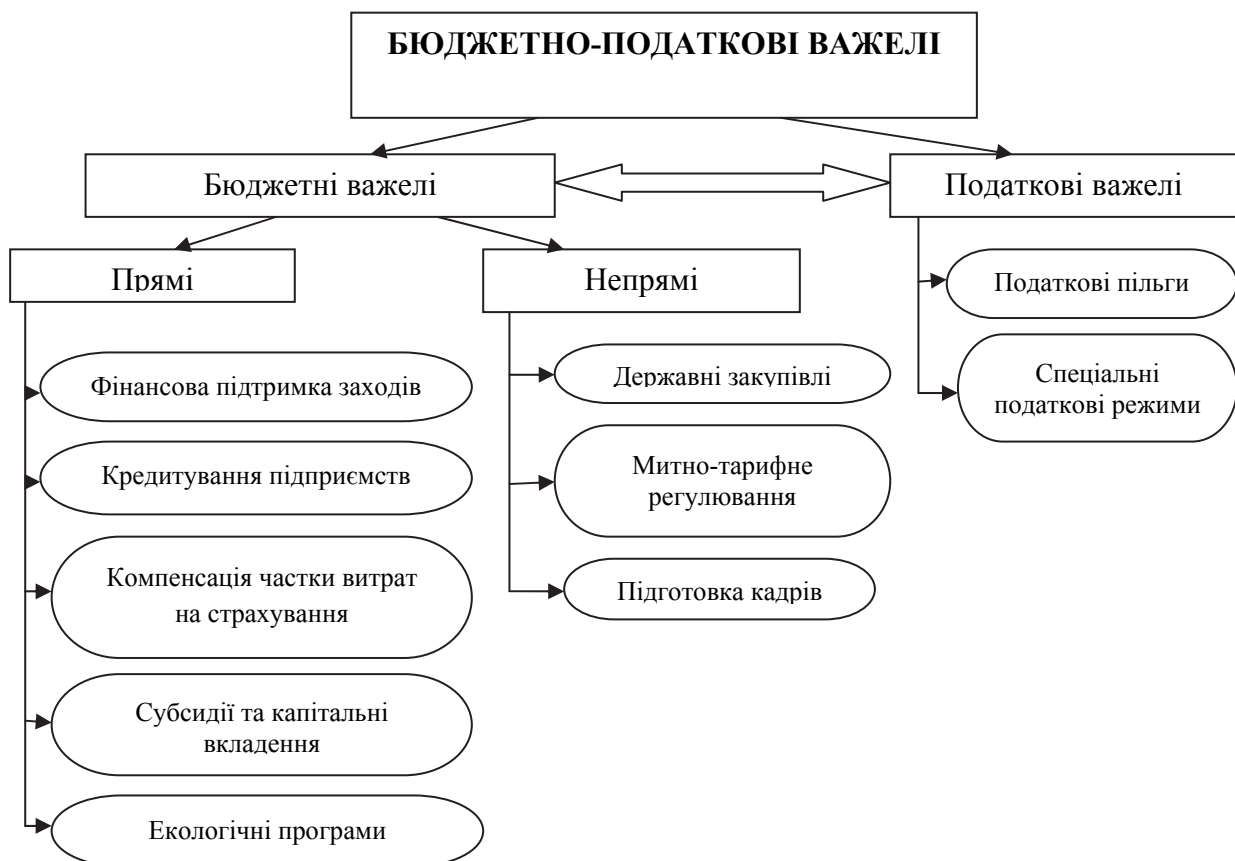


Рис. 2. Склад бюджетно-податкових важелів стимулювання розвитку сільського господарства

Бюджетні та податкові важелі є важливими елементами механізму впливу держави на економічні процеси. Тому державна політика при їх застосуванні повинна бути чіткою, послідовною та спрямованою на досягнення високих результатів та ефективності (рис. 3).

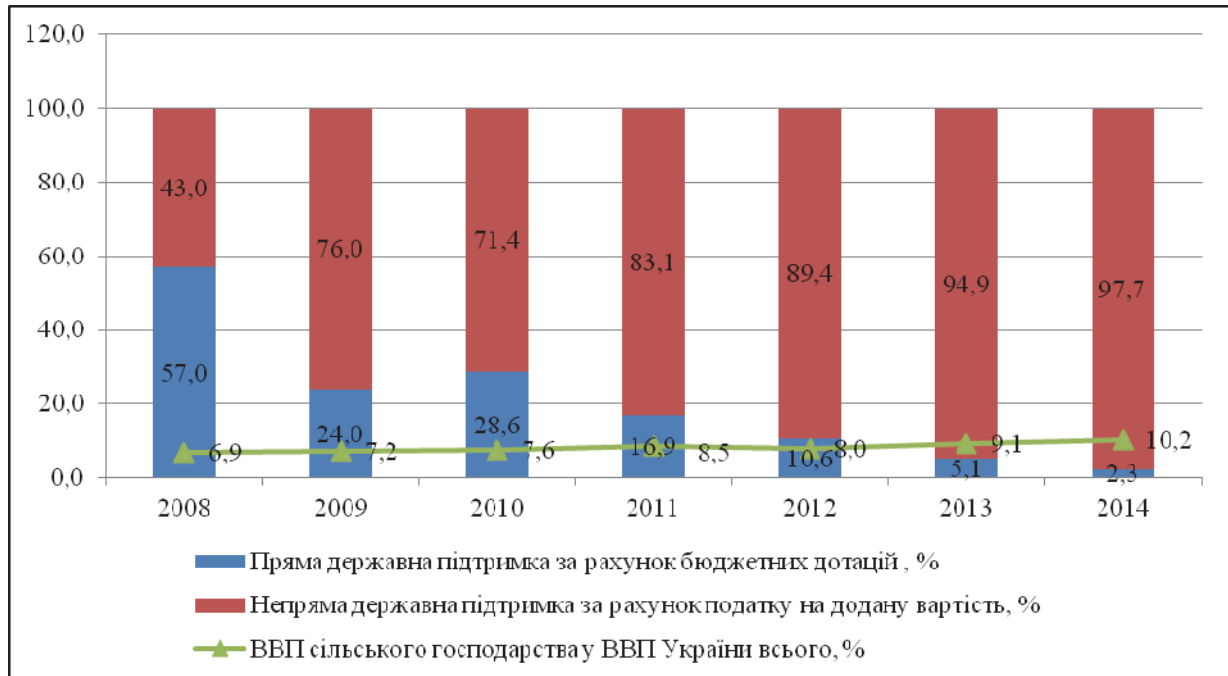


Рис. 3. Динаміка частки ВВП сільського господарства та структури його бюджетно-податкової підтримки за 2008–2014 роки*

*Розраховано автором за даними [4].

Як свідчить аналіз даних рис. 3, структура бюджетно-податкової підтримки сільського господарства протягом 2008-2014 років зазнала кардинальних змін. Загальний розмір прямої бюджетної підтримки галузі зріс майже на 73%, тоді як внутрішній валовий продукт сільського господарства за аналізований період зріс на 146,4 %. Це дає змогу зробити висновок, що бюджетні втрати за рахунок прямого фінансування і непрямой підтримки мають високий рівень окупності. Щодо темпів приросту прямої бюджетної підтримки, то протягом аналізованого періоду вона скоротилася на 31%, а непряма бюджетна підтримка за рахунок податку на додану вартість зросла майже в чотири рази.

Порівняння динаміки бюджетної підтримки з динамікою пільгового оподаткування свідчить про те, що бюджетно-податкове стимулювання здійснюється за принципом компенсаційного заміщення. Оскільки бюджетна підтримка передбачає пряме фінансування, то в кризові роки в умовах гострої дефіцитності бюджету уряд відмовляється від здійснення фактичних видатків бюджету на підтримку і застосовує натомість пільгове оподаткування, що являє собою також втрати бюджету, але через ненадходження потенційних податкових надходжень.

Але, враховуючи євроінтеграційні процеси, в які активно включилася Україна, становить інтерес проведення оцінки бюджетно-

податкової підтримки сільського господарства для її порівняння з іншими країнами світу. Так, організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для оцінки державної підтримки використовує показники, які базуються на порівнянні внутрішніх цін на продукцію сільського господарства зі світовими цінами:

- оцінка підтримки виробників сільськогосподарської продукції (PSE);
- оцінка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції (CSE);
- оцінка сукупної підтримки сільського господарства (TSE).

Показник оцінки підтримки виробників сільськогосподарської продукції (PSE) використовується для визначення рівня субсидування або оподаткування виробників, тобто характеризує грошову вартість валового перерозподілу ресурсів від споживачів і платників податків на підтримку сільськогосподарських товаровиробників у результаті реалізації державної політики підтримки. PSE розраховується шляхом порівняння цін виробника біля «воріт ферми» зі світовими цінами, переведеними в національну валюту. Позитивне значення між цінами свідчить про підтримку виробника, негативне – про його оподаткування (рис. 4).

За даними ОЕСР [5], останніми роками державна підтримка виробників в Україні була негативною. У 2015 р. вона дещо збільшилася, порівняно з 2014 р, але залишалася негативною (на рівні мінус 7% валового доходу галузі). Однією з причин такої ситуації є оподаткування аграрного експорту й преференції щодо оподаткування імпорту.

У той час, як у країнах Європейського союзу рівень підтримки виробників у 2015 р. становив 18,9 %, а в середньому у країнах ОЕСР – 17,1 %, відзначається стійка тенденція до скорочення такої підтримки. Протягом 2000–2015 років вона скоротилася на 15,1 і 13,9 відсоткових пунктів відповідно.

Ще одним із показників державної підтримки галузі є номінальний коефіцієнт захисту (NPC), який виражає співвідношення внутрішніх і світових цін: якщо його значення більше за 1, то держава підтримує виробника, якщо менше за 1, то не підтримує. Середнє значення коефіцієнта захисту за 2013–2015 роки становить 0,88, отже, в Україні держава недостатньо підтримує аграрну галузь.

Наступним показником, що дає змогу визначити державну політику стимулювання галузі, є оцінка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції (CSE), що визначає грошову вартість перерозподілу ресурсів до або від споживачів сільськогосподарської продукції. Для цього внутрішні ціни на продукцію галузі порівнюються зі світовими: позитивне значення розриву свідчить про підтримку вітчизняного споживача, негативне – про його оподаткування (рис. 5).

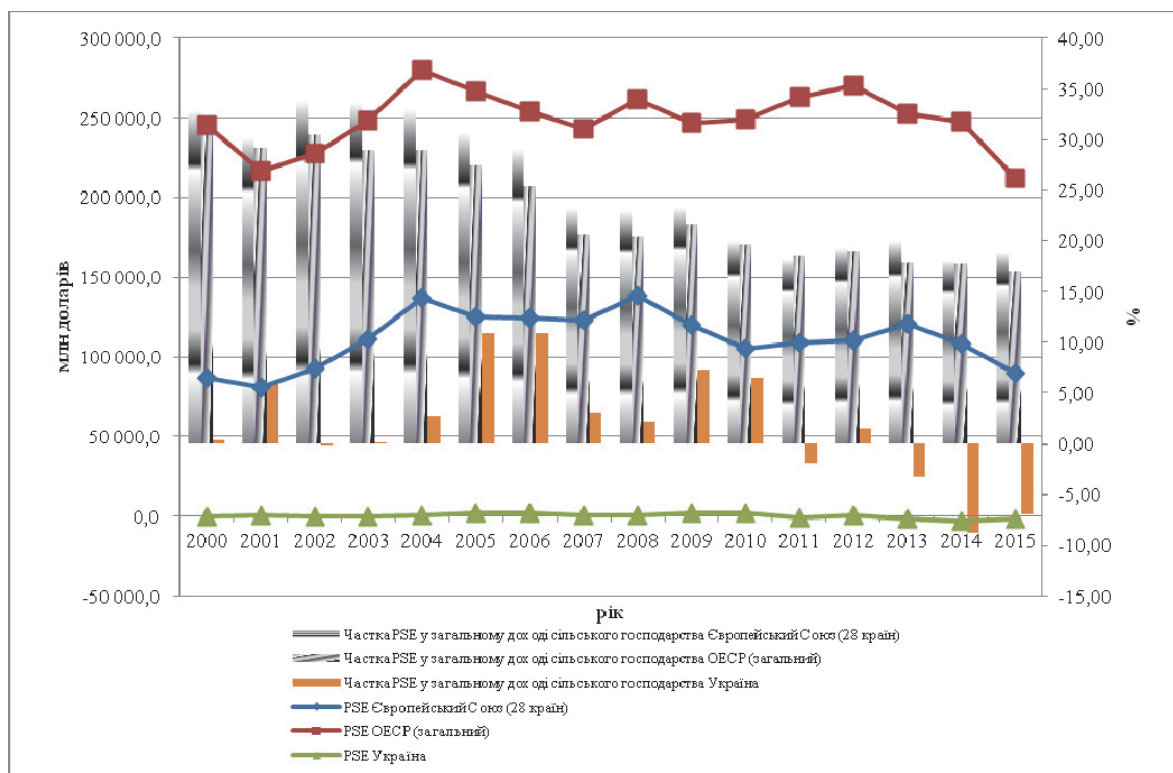


Рис. 4. Динаміка підтримки виробників сільськогосподарської продукції (PSE)

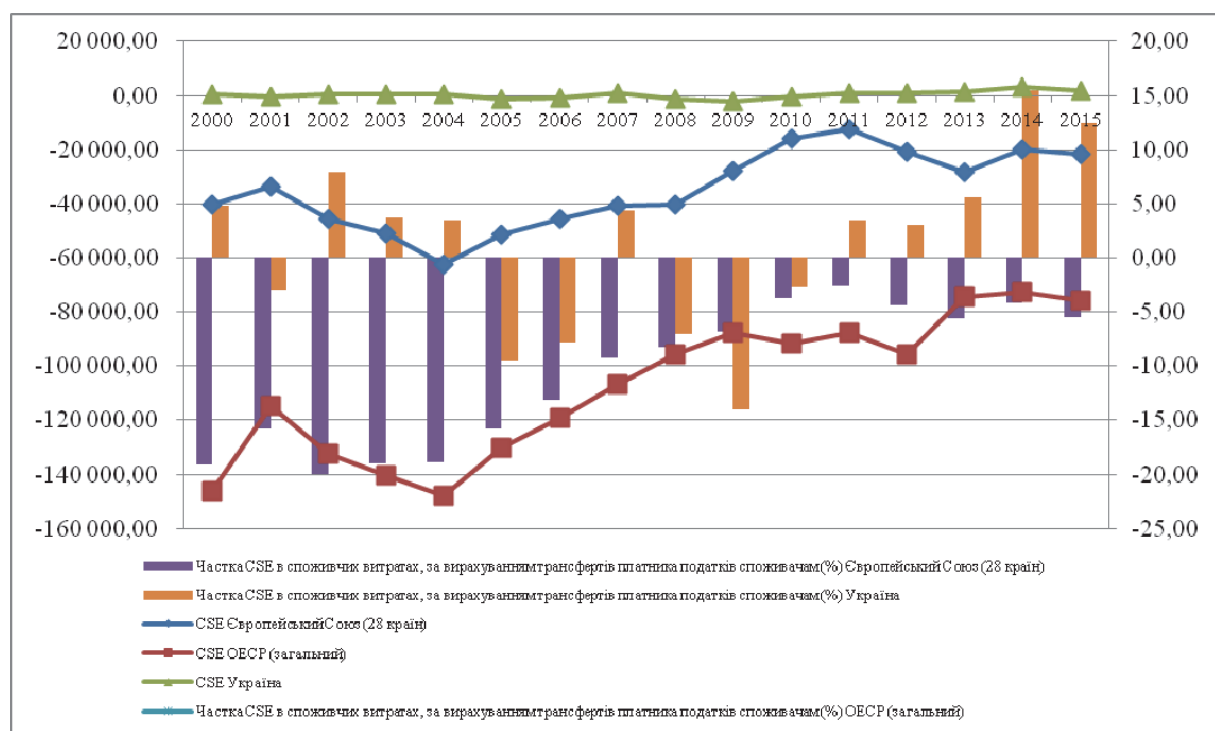


Рис. 5. Динаміка підтримки споживачів сільськогосподарської продукції (CSE)

Як свідчать дані, наведені на рис. 5, в Україні підтримка споживачів сільськогосподарської продукції має позитивну динаміку (на відміну від країн Європейського союзу і ОЕСР). Показники PSE і CSE є взаємозалежними: якщо є підтримка споживачів, то вона здійснюється за рахунок виробників сільськогосподарської продукції.

Проте найбільш повне уявлення про спрямування протекціоністських заходів держави дає загальна оцінка підтримки (TSE), яка визначає загальну суму трансфертів, що отримує сільське господарство від платників, споживачів та втрати бюджету. Крім абсолютного розміру, розраховується % TSE, який дає змогу визначити частку загальних трансфертів сільському господарству у внутрішньому валовому продукті.

Дослідження динаміки підтримки сільського господарства в Україні свідчить про наявність значних коливань його значень і від'ємне значення впродовж 2013–2015 років, причиною чого стала непослідовна політика регулювання аграрної сфери (рис. 6).

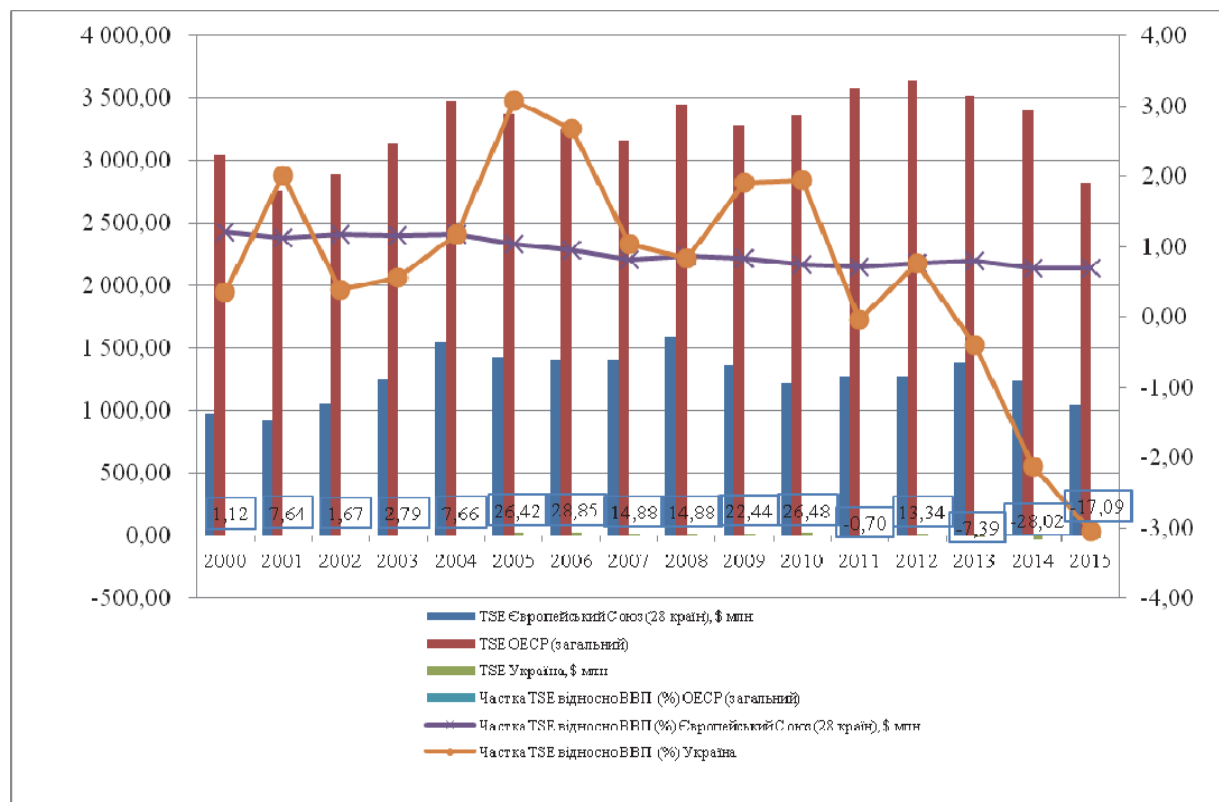


Рис. 6. Динаміка загальної підтримки продукції (TSE)

У країнах Європейського союзу обсяги трансферів сільському господарству також мають загальну тенденцію до зниження, таку саму динаміку показує частка сукупної підтримки у ВВП, хоча вона залишається позитивною і в 2015 р. становила 0,7 %, тоді як у нашій країні досягла найнижчого за аналізований період показника -3,35 % ВВП.

Методологією ОЕСР для оцінки ефективності державного регулювання галузі передбачається визначення складових сукупного

рівня підтримки. Наведені на рис. 7 дані свідчать, що в Україні трансферти від платників податків перевищують обсяг коштів, які отримуються за рахунок інших джерел. І, як свідчить наведена динаміка, ситуація має стійку негативну тенденцію до скорочення рівня підтримки вітчизняного аграрного виробництва.

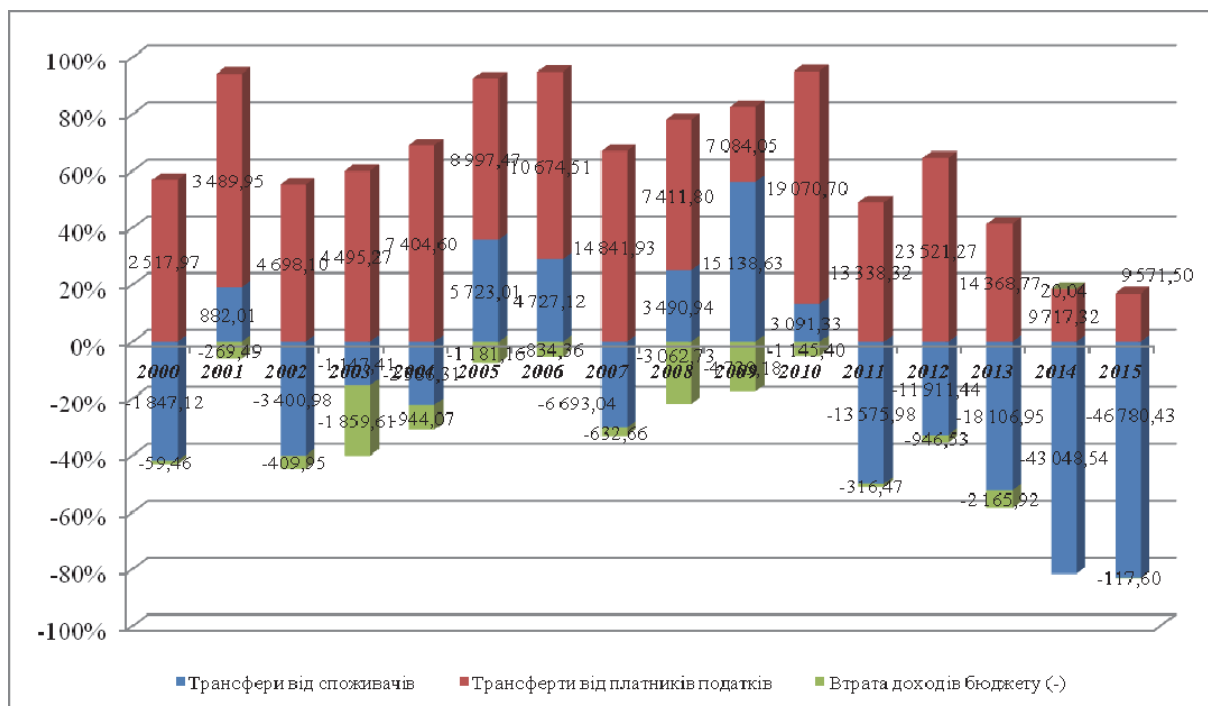


Рис. 7. Складові сукупної підтримки сільського господарства в Україні, \$ млн.

Водночас, наведена на рис. 8 оцінка складових сукупної підтримки в країнах Європейського союзу також свідчить про переважання трансфертів від платників податків, проте є й така складова підтримки, як трансферти від споживачів. Також варто відзначити скорочення загального рівня державної підтримки галузі сільського господарства в країнах ЄС.

Отже, рівень і заходи державної підтримки сільського господарства мають особливе значення для успішного розвитку України, адже дають змогу забезпечити підтримку життєдіяльності суспільства. Крім того, сільське господарство підвищує ефективність національного господарства за рахунок забезпечення зайнятості сільського населення, що дає змогу знизити соціальну напруженість.

Висновки і перспективи. Отримані результати дають змогу зробити висновок, що державна підтримка галузі сільського господарства повинна включати не тільки бюджетно-податкове стимулювання розвитку галузі, а й створення умов, що забезпечують її ефективне функціонування та конкурентоспроможність.

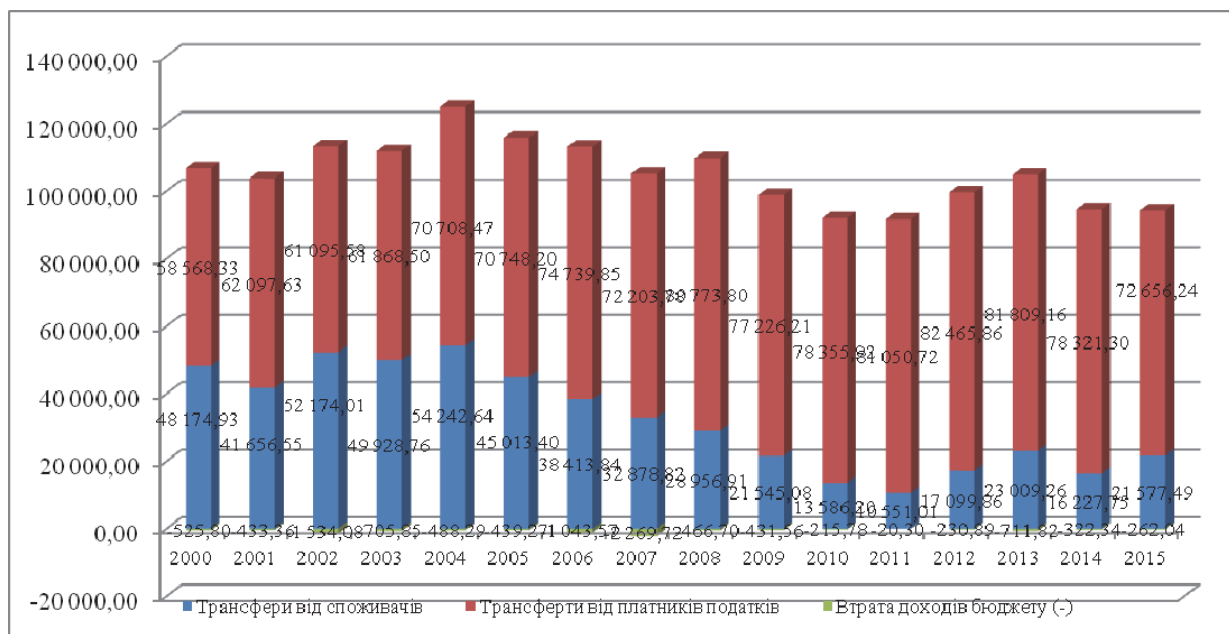


Рис. 8. Складові сукупної підтримки сільського господарства в країнах ЄС, \$ млн.

Проведений аналіз свідчить про наявні значні відмінності державного патерналізму в Україні, країнах Європейського союзу та країнах Організації економічного співробітництва й розвитку. На сьогодні характерною є загальна тенденція скорочення державної підтримки сільського господарства, проте в Україні, крім того, що ці заходи є мінімальними, вони характеризуються неефективністю. Тобто, галузь має розвиток не завдяки, а всупереч заходам державного регулювання: трансфери від споживачів, які в результаті аграрної політики субсидуються державою, не перекривають від'ємних трансферів з інших джерел та перерозподіляються не на користь підтримки галузі. Водночас, у країнах ЄС основним джерелом ресурсів для державної підтримки аграрного сектору є кошти платників податків.

Світовий досвід доводить, що отримання сільським господарством державної підтримки не здійснюється лише через фінансування бюджетних програм. Важливим є також забезпечення виробниками внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію на рівні світових, що сприятиме невилученню коштів з аграрного сектору і забезпечить його достатню державну підтримку.

Список літератури

1. Шикіна Н. А. Бюджетно-податкові важелі як інструмент розвитку економіки / Н. А. Шикіна, І. В. Мамонтова // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 345–348.
2. Боронос В. Г. Вплив бюджетних важелів на фінансове забезпечення розвитку території / В. Г. Боронос // Mechanism of Economic Regulation. – 2013. – № 1. – С. 196–206.

3. Григораш О. В. Державна підтримка та бюджетно-податкові важелі стимулювання розвитку малого підприємництва / О. В. Григораш // Ефективна економіка. – 2015. – № 12. – С. 345–348.
4. Державний Комітет Статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm#country>
6. Шолойко А.С. Державна фінансова підтримка розвитку сільського господарства : наукове видання / А. С. Шолойко. – К. : КОМПРИНТ, 2013. – 128 с.
7. Тулуш Л. Д. Непряма фінансова підтримка розвитку агропромислового виробництва через податкові механізми / Л. Д. Тулуш // У кн. : Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукове видання. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 342 с.
8. Дем'яненко М. Я. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : монографія [Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т., Скупий В. М. та ін.] ; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 .

References

1. Shykina, N. A. (2013). Budget and tax leverage as an instrument of economic development / N. A. Shykina, I. V. Mamonova // Mammoth sustainable economic development, 1, 345–348.
2. Boronos, V. G. (2013). Influence budget instruments for financial support of area / V. G. Boronos // Mechanism of Economic Regulation, 1, 196–206.
3. Grigorash, O. V. (2015). State support budget and tax instrument to stimulate small business development / O. V. Grigorash // Efficient Economy, 12, 345–348.
4. The State Statistics Committee of Ukraine [Electronic resource]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. [Electronic resource]. Available at: <http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm#country>.
6. Sholoyko, A. S. (2013). State financial support for agricultural development, scientific publications / A. S. Sholoyko. – K.: CPU "KOMPRYNТ", 128.
7. Tulush, L. D. (2011). Indirect financial support of agriculture production through tax mechanisms / In .: Organizational-economic modernization of the agricultural sector, scientific publication. - K.: NNC IAE, 342.
8. Demyanenko, M. J. (2011). Public policy financial support of the agricultural sector AIC: monograph [M. J. Demyanenko, Sabluk P. T., V. M. Miser etc.]; ed. M. Y. Dem'yanenka. – K: NNC IAE, 372.

ТЕНДЕНЦИИ БЮДЖЕТНО-НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В УКРАИНЕ

И. И. Долженко

Аннотация. Проанализированы основные тенденции развития бюджетно-налогового стимулирования производителей сельскохозяйственной продукции в Украине, странах Европейского союза и

ОЭСР. Определены основные направления такой поддержки и меры по ее усовершенствованию.

Ключевые слова: сельское хозяйство, бюджетно-налоговые рычаги, оценка поддержки производителей сельскохозяйственной продукции; оценка поддержки потребителей сельскохозяйственной продукции (CSE) оценка совокупной поддержки сельского хозяйства (TSE)

TRENDS FISCAL PROMOTION OF AGRICULTURE IN UKRAINE

I. I. Dolzhenko

Abstract. The basic trends of fiscal stimulation of agricultural products in Ukraine, the European Union and the OECD. The main focus areas of support and measures for its improvement.

Keywords: agriculture, Budget and tax leverage, valuation support agricultural producers, Consumer assessment of agricultural products (CSE), estimate of total support to agriculture (TSE)

УДК 330.322.16

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАНЬ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В. Б. ЗАХОЖАЙ, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів і кредиту

ПРАТ ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом,
директор інституту міжнародної економіки та фінансів
ім. Святої Великої княгині Ольги

В. О. КОТЛЯРОВ, старший викладач кафедри фінансів і кредиту
ПРАТ ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом

Анотація. Визначено пріоритетні напрями для вкладення інвестицій в агропромислові підприємства, сформульовано завдання інвестиційної політики Київської області, визначено, що Україна залишається привабливою для інвестицій і, водночас, вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство. Проте порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відгосол.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, агропромислові підприємства, агропромислові формування, євроінтеграційні процеси

© В. Б. Захожай, В. О. Котляров, 2016